

arttırılmış, 1948 yılında ise üç ayda bir olmak üzere birer kitap hacminde sadece üç sayı çıkarılmıştır. Başlangıçta imtiyaz sahibi Hamit Ongunsu, yazı işleri müdürü Neşet Halil Atay görünürken ikinci seriden itibaren bu iki ismin yerleri değişmiştir.

Yayımlandığı yılların tanınmış pek çok aydınını bünyesinde toplayan dergi, her sayısında çoğu Falih Rıfkı Atay ile Neşet Halil Atay tarafından kaleme alınan laiklik, Atatürkçülük, halkçılık, hürriyet, demokrasi, vatan sevgisi, kardeşlik, barış ve komünizm düşmanlığı gibi Cumhuriyet rejiminin temel ilkeleri doğrultusunda yazılan başyazı mahiyetindeki makalelerle başlamaktadır. Daha sonra devrin iktisadî hayatı, ilmî ve felsefî faaliyetleri, Osmanlı tarihi ve medeniyetle güzel sanatlar ve edebiyat, İstanbul'un tarihi ve etnografik yapısıyla sosyal hayatı, Türk sanatı ve Türkiye'nin arkeolojik ve tabii güzellikleri hakkında dikkate değer incelemelere yer verilmektedir. Siyasî nitelikteki diğer yazılar Yusuf Hikmet Bayur, Hüseyin Cahit Yalçın, Halil Vedat Fıratlı, Mehmet Emin Erişirgil, Avni Başman, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Yavuz Abadan; kültür ve felsefe konularında Hilmi Ziya Ülken, Hatemi Senih Sarp, Hıfzırahman Raşit Öymen, İzzettin Şadan ve Vehbi Eralp; arkeoloji ve sanat tarihi konularında Aziz Ogan, Tahsin Öz, Halûk Y. Şehsuvaroğlu, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Feridun Akozan, Ernst Diez ve Oktay Aslanapa; plastik sanatlar ve tiyatro hakkındaki yazılar da Zühtü Müridoğlu, Zeki Fakir İzer, Arif Kaptan, Fikret Adil, Lütfi Ay ve Erol Başar tarafından kaleme alınmıştır. Devrin edebiyat hayatı ve edebî hareketleri ise hemen her sayıdaki yazıları ile başta Mehmet Kaplan olmak üzere Ahmet Hamdi Tanpınar, Ali Canip Yöntem, Selim Nüzhet Gerçek, Abdülhak Şinasi Hisar, Refik Ahmet Sevengil, Sabri Esat Siyavuşgil imzalarını taşımakta, İsmail Hikmet Ertaylan ile Ali Nihat Tarlan'ın da divan edebiyatının çeşitli konuları ve şahsiyetleriyle ilgili önemli araştırmaları yer almaktadır.

Dergi esas itibarıyla halkevlerinin, dolayısıyla Cumhuriyet Halk Partisi'nin bir nevi yayın organı olması dolayısıyla kapağında sık sık devrin cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile parti yöneticilerinin fotoğraflarına, iç sayfalarında da aynı şekilde İnönü'nün beyanat, yazı ve bazı özel mektuplarıyla yine parti yöneticilerinin konuşma ve beyanatlarına yer vermesiyle dik-

kati çekmektedir. Özellikle çok partili dönemin başladığı 60. sayıdan itibaren muhtevası büyük ölçüde değişen dergide, iktidardaki Cumhuriyet Halk Partisi'ni açıkça övücü nitelikte bazı yazılarla sosyokültürel nitelikteki yazıların ağırlık kazandığı görülmektedir. Dergi görünüşte siyasî bir mahiyet taşımamakla beraber yeni kurulmuş bulunan Demokrat Parti hakkında zaman zaman ağır eleştiriler de yapmaktadır. Yayını II. Dünya Savaşı'nın son yıllarına rastladığından Avrupa'daki savaş dolayısıyla konuyla ilgili çeşitli yazılara da yer verilmiştir.

Türk ve Batı kültürüne aynı mesafe ile yaklaştığı görülen derginin özelliklerinden biri de XX. yüzyılın önemli felsefe akımlarından biri olan egzistansiyalizm hakkında çeşitli tanıtma ve tahlil yazıları yanında Lucretius, Victor Hugo, Balzac, Freud, Proust, Eliot, Byron, Valéry, Schopenhauer, Huxley, Charles Morgan, Malraux ve Matisse gibi Batı kültür, sanat ve edebiyatının önemli şahsiyetleri hakkında tanıtıcı mahiyette telif ve tercüme yazılara yer verilmiş olmasıdır. Derginin 23 Nisan (sayı 11), Lozan (sayı 17), Anıtkabir (sayı 24), V. Dil Kurultayı (sayı 45) gibi özel sayıları da vardır.

Mehmet Kaplan'ın eski ve yeni Türk edebiyatıyla ilgili yazıları, şiir tahlilleri ve kitap tanıtma yazıları, Sabri Esat Siyavuşgil'in Ahmet Midhat Efendi, Halit Ziya Uşaklıgil ve Ahmet Hâşim gibi Türk şair ve yazarları hakkındaki kapsamlı incelemeleri, ayrıca Maksim Gorki, Lev Tolstoy, Paul Valéry, André Gide, André Suarès, Stefan Zweig ile A. Davenport, Apollinaire, Alphonse Daudet ve Charles Morgan'dan yapılan çevirilerle derginin zengin bir muhtevaya sahip olduğu görülmektedir. Bunlardan başka çeşitli deneme yazıları ve hikâyelerle yeni çıkan kitap ve dergileri tanıtıcı yazılarla tanınmış sanatçı, edebiyatçı ve kültür adamlarıyla ilgili haberler de yer almaktadır.

Dergide birçok genç şairin eserleri yanında Yahya Kemal Beyatlı, Ahmet Hamdi Tanpınar, Cahit Sıtkı Tarancı, Behçet Kemal Çağlar, Halit Fahri Ozansoy, Ceyhan Atuf Kansu, Sabahattin Batur, Fazıl Hüsnu Dağlarca, Cahit Tanyol, Attıla İlhan ve İbrahim Zeki Burdurlu'nun şiirlerine de yer verilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmet Kaplan, *Âli'ye Mektuplar* (haz. Zeynep Kerman – İnci Enginün), İstanbul 1992, s. 142, 143, 184-187, 196, 219; "İstanbul", *TDEA*, V, 20.

ABDULLAH UÇMAN

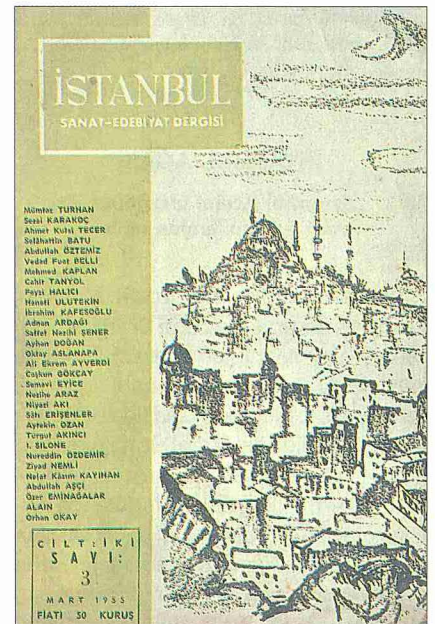
İSTANBUL

1953-1956

yılları arasında yayımlanan
fikir, sanat ve edebiyat dergisi.

A. Turgut Atasoy tarafından ilk sayısı Kasım 1953'te neşredilen aylık *İstanbul* dergisinin, yayımına son verdiği Aralık 1956'ya kadar otuz sekiz sayısı çıkmıştır. Düzenli olarak önce kırk sekiz, II. cildin 7. sayısından itibaren kırk sayfa çıkan dergi, her yılbaşında 1. sayıdan başlamak üzere ilki on dört, diğerleri on ikişer sayıdan meydana gelen üç cilt oluşturmuştur. Kapağında çok defa Batılı sanatçıların resim ve heykelleri, iç sayfalarda da Sait Maden, Faruk Geç ve Hüseyin Mumcu'nun desenleri yer almıştır. Hemen tamamını Mehmet Kaplan tarafından yazılan ve çoğu sosyal-kültürel meselelere temas eden başyazıların ilkinde Türkiye'nin yüzyıldan beri bir bocalama içinde olduğu ve toplumun kendi şahsiyetini bulamadığı belirtilerek bu konuda öncülüğün sanatçılara düştüğü ifade edilmiştir. Dergi genellikle milliyetçi bir çizgi takip etmiş, II. cildin başyazısında asrın felsefe, ilim ve teknik ilerleyişine göz yuman dar ideoloji kalıplarına bağlanmayarak derginin çeşitli sistemler karşısında dengeli ve geniş ufuklu bir arayış ihtiyacıyla yayımlandığı belirtilmiştir.

İstanbul dergisinin II. cildinin 3. sayısının kapağı

İstanbul'un her sayısında kendi imzası veya takma adla birkaç yazısı bulunan (otuz sekiz sayıda 116 yazı) Mehmet Kaplan'dan sonra Mümtaz Turhan ve İbrahim Kafesoğlu'nun yazıları ağırlık kazanmaktadır. Başlıca imzalar şiiirde Selahattin Batu, Sezai Karakoç, Gökhan Evliyaoğlu, Feyzi Halıcı, Zeki Ömer Defne; hikâyede Saadet Timur, M. Necati Sepetçioğlu, Tarık Buğra, Şevket Arı; dil, edebiyat, tarih ve plastik sanatlarla ilgili yorum ve inceleme yazılarında Mehmet Kaplan, Mümtaz Turhan, İbrahim Kafesoğlu, Âsaf Hâlet Çelebi, Cahit Tanyol, Cahit Okurer, Ahmet Kutsi Tecer, Ahmet Kabaklı, Semavi Eyice, Malik Aksel, Annemarie Schimmel; aylık kritik yazılarında Faruk Kadri Timurtaş, M. Orhan Okay ve Turan Alptekin'dir. Ahmet Hamdi Tanpınar, Cahit Külebi, Abdülhak Şinasi Hisar, Ömer Faruk Akün ve Nezihe Araz da birkaç şiir ve yazıyla dergide yer almışlardır. Basınla polemige pek girmemiş olan dergide çıkan bazı önemli yazı dizileri şunlardır: Âsaf Hâlet Çelebi'nin "Benim Gözümle Şiir Davası" adlı makaleleri, İbrahim Kafesoğlu'nun Türk medeniyeti, Ahmet Kutsi Tecer'in Türk temasa sanatı tarihi üzerine incelemeleri, Semavi Eyice'nin mimari eserleriyle İstanbul'un tarihini anlatan "Bir Şehrin Hikâyesi" adlı yazıları.

"İstanbul Yayınları" adı altında hemen tamamı tercüme olan on bir kitap da neşretmiş olan *İstanbul* dergisi kapandıktan sonra Turgut Atasoy aynı kadro ile fikir ağırlıklı aylık *Ölçü* dergisini çıkarmışsa da (Mart-Haziran 1957) 4. sayıda yayını tatil etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şükran Kurdakul, *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, İstanbul 1985, s. 708; "İstanbul", *TDEA*, V, 20-22.

M. ORHAN OKAY

İSTANBUL AĞASI

İstanbul Acemi Ocağı'nın
âmiri için kullanılan unvan.

Fetihten sonra İstanbul'da II. Mehmed tarafından kurulan Acemi Ocağı'nın idaresiyle görevlendirilen ağaya bulunduğu şehrin adından dolayı İstanbul ağası adı verilmiştir. I. Murad zamanında Gelibolu'da teşkil edilen ilk Acemi Ocağı'nın âmiri de Gelibolu ağası adıyla tanınmıştı. Acemi ocakları, diğer yeniçeri teşkilâtıyla ilgili kuruluşlar gibi doğrudan doğruya yeniçeri ağasına bağlı olup ocakla ilgili bütün resmî yazılar ona hitaben gönderilirdi (BA, MD, nr. 14, s. 338, 526). Fakat yeni-

çeri ağasının işlerinin çokluğu yüzünden Acemi Ocağı'nın idaresi İstanbul ağasına bırakılmıştı (Mahmud Şevket Paşa, s. 4).

Yeniçeri Ocağı ile ilgili kanunnâmelerde İstanbul ağasının her yönüyle padişahın güvenini kazanmış, dürüst, dindar, yaşlı ve tecrübeli olması gerektiği belirtilmektedir. Ocak mevzuatına göre İstanbul ağalığına yaşlı yeniçeri yayabaşlarından biri tayin edilirdi. Ancak bu göreve daha sonra Anadolu ağaları terfien getirilmeye başlandı. Acemi Ocağı'nın birinci oda cemaati ağa bölüğüydü; diğer cemaat bölüklerine oranla daha kalabalık olan ve XVII. yüzyıl başlarında mevcudu 7-8000'i aşan İstanbul ağası bölüğü kendi içinde dokuz küçük bölüğe ayrılmış, bu bölüklerin her birinin başına bir bölükbaşı tayin edilmişti.

Aynı zamanda İstanbul'un merkez kumandanı durumunda olan (Marsigli, s. 86) İstanbul ağasının görevleri arasında, İstanbul'a gelen devşirme oğlanlarının belli bir eğitimden geçmeleri için Türk ailelerine dağıtılmaları (*Kitâb-ı Müstetâb*, s. 6), daha sonra bunların İstanbul Acemi Ocağı'na alınmaları, odalara taksimleri ve zamanı gelince kapiya çıkarılmaları (bk. BERDERGÂH) başta geliyordu (BA, MD, nr. 14, s. 793, 907). Bu işlerdeki en büyük yardımcıları Anadolu ve Rumeli ağalarıydı. Gemi hizmetleri, sarayın ihtiyacı olan erzak, levazım ve özellikle odun temini gibi işlerde çalışan acemilerin denetimi İstanbul ağasının diğer görevleriydi. Yeniçeri ağası ve sekbanbaşı sefere gittiği zaman İstanbul'un asayişinde de meşgul olurdu. Bu görevi sırasında acemi neferleriyle zaman zaman kola çıkar, Eminönü'ne gelen at gemilerini, Öküzambarı'nı denetler, İstanbul kaymakamının başkanlığında toplanan divana katılırdı. Acemi Ocağı zâbitlerinden yayabaşı ve bölükbaşılardan tayin ve azilleri de onun yetkisi dahilindedi. Ayrıca sarayda kullanılan odunun teminiyle de yükümlüydü. Gerekli odun acemi oğlanları tarafından İstanbul civarındaki ormanlardan kesilir veya oduncu esnafından satın alınarak sağlanırdı. Bu iş için İstanbul ağasının yıllık bütçesi 102 kese akçeydi (Marsigli, s. 86). Odun işinden sorumlu acemi oğlanlarının bir kısmı Karaköy'de İstanbul Ağası Ocağı denilen yerde, bir kısmı da Topkapı Sarayı'nın müstemilâtından Yalı Köşkü'nde ve Sepetçiler Kasrı'nda ikamet ederdi. Karaköy'de bulunanların başlıca görevi, kol kayıklarıyla İstanbul'a gelen odun gemilerini denetlemek ve bu gemilerden "kol akçesi" tahsil etmektir. Kanûnî Sultan Sü-

leyman zamanında İstanbul ağasının yetmiş iki odun ve at gemisine nezaret ettiği anlaşılmaktadır (*Mebde-i Kânûn-ı Yeniçeri*, vr. 113^a). XVII. yüzyıldan itibaren nizamları bozulan acemiler saraya odun temini vb. gibi mirîye ait işleri bırakmışlar, İstanbul ağası saray odununu tamamen rençberlerden satın almaya başlamış, ancak bu da birçok suistimale yol açmıştı.

Bazı kaynaklarda İstanbul ağasının görevinde kaydıhayat şartıyla kaldığı belirtilir (D'Ohsson, VII, 317). Ancak dürüst çalıştığı sürece görevinde kaldığı anlaşılan İstanbul ağası bazı durumlarda görevinden alındığı gibi bazan da mükâfat olarak bir üst göreve terfi edebilirdi. Ağalıktan ayrıldığında genellikle yayabeyi olur ve zâmet tasarruf ederdi. Fakat XVII. yüzyıl başlarından itibaren "kânûn-ı kadim"e muhalif olarak İstanbul ağalarının 80, 100, hatta 150 akçe yevmiye ile emekli oldukları görülmektedir (*Mebde-i Kânûn-ı Yeniçeri*, vr. 115^b-116^a, 143^b).

İstanbul ağası mûtat ulûfesinden başka denetlediği gemilerden belli oranda harç alır, Karahisar ve Ankara taraflarında dirlik tasarruf ederdi. Dirlik olarak tasarruf ettiği topraklarda acemi oğlanları çalışırdı (Ahmed Cevad, s. 175). Kanûnî Sultan Süleyman zamanında 30 akçe olan yevmiyesi daha sonra 40 akçeye yükselmiştir. Ayrıca kendisinin ve maiyetinin her gün on beş çift fodula* ve bir koyun hakkı vardır. İstanbul ağasına üç yılda bir padişah tarafından bir devir atı verilir. Kapıkulu askerlerine verilmesi mûtat bahşişlerden de yararlanan İstanbul ağasına III. Mehmed'in cülûsu (1003/1595) münasebetiyle 6000 akçe ihsan edilmişti (Ayn Ali, s. 111).

İstanbul ağası kıyafet olarak başına siyah sorguçlu üstüvânî sarık, sırtına kadife kürk, ayağına ise sarı mest pabuç giyerdi. Bindığı atın eyerinin örtüsü gümüşlüydü. Divan günleri başında mücevveze bulunurdu (*Mebde-i Kânûn-ı Yeniçeri*, vr. 25^b). Karaköy'de ikamet eden kolluk hizmetiyile görevli acemilerin odabaşları fes üzerine sarık sararlar, arkalarına nefti dolama, ayaklarına da siyah tomak ve kırmızı pabuç giyerlerdi (Evliya Çelebi, I, 433).

Rütbe bakımından sekbanbaşının altında, zağarcıbaşının üstünde olan İstanbul ağası doğrudan yeniçeri ağasına karşı sorumluydu. Ağa Divanı'ndaki yeri sekbanbaşının alt tarafındaydı (Ahmed Cevad, s. 183). Gerek Divân-ı Hümâyün toplantılarından sonra yenilmesi mûtat yemekte, gerekse ramazanın yirminci akşamı sad-